

Dreptul la un recurs efectiv și termenul rezonabil în dreptul roman

judcător Elena Blidaru,
Judecătoria Giurgiu

L'absence d'une procédure interne conçue à assurer un remède effectif contre le manque de célérité des organes judiciaires dans le déroulement des procédures représente un problème fondamental du droit roumain tenant compte de l'article 13 de la Convention Européenne des Droits des Hommes.

Au-delà de l'évidente nécessité d'une démarche législative, l'arrêt Abramiuc c. Roumanie représente un premier pas dans le procès d'atténuation des inconvénients déterminés par le manque de réglementation, sa principale conséquence étant l'obligation de la juridiction nationale, saisie avec une requête sur la tergiversation de l'affaire, de constater l'admissibilité et de statuer sur le bien-fondé.

1. Aspecte introductive

Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă un tratat internațional care are a fi aplicat în ordinea juridică internă a statelor contractante. Stabilind faptul că primul judecător al Convenției este judecătorul național, Curtea Europeană a Drepturilor Omului subliniază că rolul său este de a interveni numai atunci când persoanele nu obțin satisfacție la nivel național, garantarea drepturilor consacrate de Convenție, care presupune atât respectarea lor de către autoritățile naționale, cât și înlăturarea eventualelor încălcări fiind o sarcină ce revine, în primul rând fiecărui stat parte.

În atingerea acestui scop, prin consacrarea dreptului la un recurs efectiv, Convenția creează o garanție suplimentară de punere în valoare efectivă a drepturilor convenționale, asigurându-se că punerea în mișcare a mecanismului internațional de protecție se face doar în situația în care sistemele naționale ale statelor europene nu răspund în mod corespunzător la încălcările drepturilor omului, fără a se încerca însă transformarea instanței de contencios european într-un substitut al căilor interne de atac.

Pornind de la această idee, prin prezenta lucrare ne propunem să realizăm o analiză a chestiunilor legate de aplicabilitatea dreptului la un recurs efectiv, consacrat de art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în

dreptul român, aplecându-ne în mod deosebit asupra problemelor generate de absența unui remediu efectiv în dreptul intern în cazul lipsei de celeritate a organelor judiciare în desfășurarea procedurilor.

În acest sens urmează să facem referire în prima parte a lucrării la aplicarea corelată a art. 6 par. 1 și art. 13 din Convenție, prin prisma jurisprudenței Curții, pentru a face ulterior o analiză a modului în care se prezintă problematica remediilor efective privind nerezonabilitatea duratei procedurilor judiciare în legislațiile europene și a situației sistemului juridic român. Continuând, vom recurge la prezentarea recente hotărâri pronunțate în cauza **Abramiuc c. României** pentru ca în ultima parte a lucrării să examinăm cele mai relevante probleme pe care neconformitatea sistemului juridic român cu exigențele Convenției în materia denunțării lipsei de celeritate a duratei procedurilor judiciare le ridică.

2. Aplicarea corelată a art. 6 par. 1 și art. 13 din Convenție și autonomia dreptului la un recurs efectiv

Încrederea într-o justiție independentă și imparțială, eficace și credibilă se construiește ca răspuns al respectului pe care zi de zi întregul mecanism judiciar împreună cu toate celelalte entități angrenate în funcționarea lui îl demonstrează față de fiecare dintre cei care

compar în fața sa și față de fiecare dintre drepturile acestora.

Dezideratul creării unei societăți democratice, guvernate de principiul preeminenței dreptului poate fi atins nu doar prin prevenirea încălcării drepturilor omului și prin asigurarea sancționării acestor încălcări, dar și prin crearea unui complex de garanții și instrumente care să asigure că funcțiile reparative și sancționatorii ale justiției sunt exercitate într-un cadru de legalitate și operativitate, înlăturându-se astfel posibilitatea producerii de noi vătămări în însuși demersul de a înlătui actul de justiție.

În vederea atingerii acestui scop, Convenția Europeană a Drepturilor Omului reglementează două drepturi procedurale, care se concretizează în garanții cu privire la punerea în valoare în fața instanțelor judiciare a drepturilor ce sunt recunoscute persoanelor.

În acest context dispozițiile prevăzute de art. 6 și art. 13 din Convenție, relative la dreptul la un proces echitabil și la dreptul la un recurs efectiv, dau expresie unei idei generale, potrivit cu care o protecție eficace a drepturilor omului nu poate fi realizată prin simpla consacrare a unor drepturi substanțiale, ci este necesar ca aceste drepturi să fie însoțite de garanții fundamentale de ordin procedural, care să asigure mecanismele corespunzătoare de punere în valoare.

Analizând sistemele judiciare ale statelor membre, prin prisma jurisprudenței Curții, apare ca evident faptul că una dintre cele mai stringente probleme cu care statele europene se confruntă este legată de durata desfășurării procedurilor judiciare, eficientizarea actului de justiție constituind o reală prioritate din perspectiva instanței europene.¹

Subliniind în repetate rânduri obligația statelor semnatare ale Convenției de a asigura faptul că drepturile garantate de către aceasta sunt concrete și efective, iar nu teoretice și iluzorii, Curtea Europeană a Drepturilor Omului ridică celeritatea procedurilor judiciare la rangul de principiu, remarcând de fiecare dată importanța pe care administrarea actului de justiție fără

întârzieri de natură a-i compromite eficiența și credibilitatea, o prezintă.

În sensul garantării dreptului la un proces echitabil sub aspectul rezonabilității procedurilor, Curtea Europeană acționează pe calea celor două drepturi procedurale mai sus menționate, transformând astfel art. 6 par. 1 și art. 13 atât în resorturi juridice la care orice persoană poate recurge în vederea apărării drepturilor sale cât și în veritabile instrumente de măsurare a nivelului de eficiență a sistemelor judiciare ale statelor parte la Convenție.

Astfel, învederând faptul că rezonabilitatea duratei procedurilor judiciare nu poate fi apreciată *in abstracto*, mecanic, ci trebuie realizată în fiecare cauză în parte, în funcție de circumstanțele sale concrete,² Curtea Europeană a Drepturilor Omului a trasat pe tărâmul art. 6 par. 1 din Convenție o serie de linii directoare, indicând astfel criteriile ce trebuie avute în vedere în aprecierea caracterului rezonabil al duratei avute în vedere.

În acest sens Curtea arată că este necesar ca analiza termenului de desfășurare a procedurilor judiciare să se facă prin raportare la criteriile consacrate de jurisprudența sa, respectiv complexitatea cauzei în fapt și în drept, comportamentul părților din proces precum și comportamentul autorităților statale competente, în special a autorităților judecătorești.

Stabilind faptul că statul este responsabil pentru activitatea ansamblului serviciilor sale, nu numai pentru cea a organelor judiciare, instanța europeană subliniază faptul că numai întârzierile imputabile autorităților judiciare competente pot conduce la o eventuală constatare a depășirii unui termen rezonabil în care trebuie să fie soluționată orice cauză, permițând astfel să se conchidă că nu a fost respectată cerința prevăzută de art. 6 par. 1 din Convenție.³ Aprecierea trebuie însă să ia în calcul „justul echilibru” ce trebuie menținut între exigența celerității procedurilor judecătorești și principiul general al unei bune administrări a justiției, în egală măsură consacrat de art. 6.⁴

¹ A se vedea discursul Președintelui Curții Europene a Drepturilor Omului, Luzius Wildhaber, la aniversarea a 50 de ani de la apariția Convenției Europene a Drepturilor Omului, <http://www.ena.lu/>

² CEDO, cauza *Bartenbach c. Austriei*, hotărâre din 20 martie 2008, cauza *Tudorache c. României*, hotărâre din 29 septembrie 2005

³ CEDO, cauza *Lavents c. Letoniei*, hotărâre din 28 februarie 2003.

⁴ CEDO, cauza *Boddaert c. Belgiei*, hotărâre din 12 octombrie 1992, cauza *C.P. și alții c. Franței*, hotărâre din 1 august 2000.

Aspectele legate de acțiunile justițiabililor în cazul prelungirii excesive a soluționării cauzelor constituie o problemă fundamentală a sistemului juridic român, necesitatea reglementării cu maximă prioritate a procedurii de asigurare a unui remediu efectiv în cazul lipsei de celeritate în desfășurarea procedurilor judiciare constituind o exigență obligatorie în vederea asigurării dreptului la un proces echitabil.

Având în vedere tocmai importanța majoră pe care o are conduita autorităților implicate în desfășurarea procedurilor judiciare și efectele produse de către perioadele de inactivitate a acestora asupra drepturilor persoanelor, se impune concluzia necesității reglementării de către autoritățile naționale a unor remedii pentru depășirea duratei rezonabile a procedurilor.

Sub acest aspect, garantarea dreptului la un recurs efectiv, potrivit căruia orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de către Convenție au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane ce au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale, apare ca fundamentală.

Art. 13 din Convenție impune astfel statelor contractante o obligație pozitivă ce are ca obiect reglementarea, în cadrul legislației interne, a unui recurs care să permită înlăturarea eventualelor încălcări aduse dispozițiilor Convenției, efectivitatea acestuia constând în aceea că abilitează instanța națională competentă să examineze conținutul plângerii întemeiate pe o dispoziție a Convenției și să ofere o reparație adecvată.⁵ Absența unui asemenea recurs în dreptul intern constituie în opinia instanței europene o încălcare a acestei obligații și deci a prevederilor Convenției.

Consacrând expres caracterul subsidiar al sistemului european de protecție, art. 13 din Convenție enunță explicit obligația statelor părți de a apăra drepturile omului, în primul rând, în propria lor ordine juridică, stabilind astfel în favoarea justițiabililor o garanție suplimentară de recunoaștere efectivă a acestor drepturi.

Deși într-o primă etapă, Curtea a reflectat o abordare diferită cu privire la corelația dintre dreptul la un recurs efectiv și dreptul la a beneficia de soluționarea cauzelor într-un termen

rezonabil, ulterior instanța europeană a ajuns la concluzia că și în ceea ce privește rezonabilitatea duratei de desfășurare a procedurilor judiciare, este necesar ca justițiabilii să poată obține la nivel național înlăturarea încălcării acestui drept, înainte de a pune în mișcare mecanismul internațional de protecție în fața Curții Europene.

Astfel, pornind de la concurența dreptului la un recurs efectiv cu alte drepturi de natură echivalentă, în special cu dreptul la un proces echitabil, judecătorul european a manifestat inițial tendința de a considera art. 13 ca instituind o garanție cu caracter general, inaplicabilă în cazurile în care intervin garanțiile mai specifice și mai stricte prevăzute de art. 6, fiind vorba, cu precădere, de chestiunea duratei rezonabile a procedurilor, instituită de paragraful 1 al articolului.

Cu toate acestea, problema aplicării corelate a dreptului la un recurs efectiv și a dreptului la un proces echitabil, sub aspectul rezonabilității termenului, a cunoscut o importantă evoluție în jurisprudența Curții, marcată de schimbarea de abordare a instanței de contencios european după momentul pronunțării hotărârii în cauza Kudla contra Poloniei, începând cu care statele părți sunt obligate să pună la dispoziția justițiabililor o cale de recurs eficientă pentru a valorifica plângerile privitoare la depășirea duratei rezonabile a procedurii.

În cauza menționată reclamantul a susținut că nu a avut la îndemână niciun recurs efectiv prin intermediul căruia să poată ridica în fața unei instanțe naționale problema duratei excesive a procedurii, invocând astfel încălcarea art. 13 din Convenție. Curtea a fost deci chemată să determine întinderea obligației pe care art. 13 din Convenție o impune statelor contractante de a oferi justițiabililor un recurs efectiv în fața instanțelor naționale, dacă dreptul invocat este cel garantat de art. 6 par. 1 din Convenție, respectiv soluționarea cauzei într-un termen rezonabil.

În numeroase cauze anterioare în care a constatat încălcarea art. 6 par. 1 din Convenție, Curtea nu a considerat necesar, chiar dacă s-a invocat, să se pronunțe asupra încălcării art. 13, apreciind că art. 6 par. 1 instituia o *lex specialis* prin raportare la art. 13, ale cărui garanții erau absorbite de către aceasta, astfel încât, o dată constată încălcarea art. 6 sub aspectul duratei rezonabile a procedurii, Curtea considera ca inutilă examinarea plângerii sub temeiul art. 13,

⁵ CEDO, cauza *Aydin c. Turciei*, hotărâre din 25 septembrie 1997, cauza *Kaya c. Turciei*, hotărâre din

19 februarie 1998, cauza *Z și alții c. Regatului Unit*, hotărâre din 10 mai 2001.

relativ la absența unui recurs efectiv în dreptul intern care să permită denunțarea duratei excesive a procedurii.⁶

Revenind asupra acestei jurisprudențe, hotărârea dată în cauza **Kudla c. Poloniei** lărgeste semnificativ sfera de aplicare a art. 13, judecătorul european apreciind de la acest moment că art. 13 garantează un recurs efectiv în fața unei instanțe naționale, permițând invocarea unei nesocotiri a obligației impuse de art. 6 par. 1 de a audia cauzele într-un termen rezonabil, exigențele art. 13 fiind percepute ca o consolidare a art. 6 par. 1, iar nu ca fiind absorbite de către obligația generală de a nu supune justițiabilii un or proceduri neobișnuit de lungi. Statul semnatar are astfel obligația de a institui în sistemul său juridic intern o cale de recurs specifică, permițându-i justițiabilului să conteste durata procedurii, în caz contrar constatându-se încălcat art. 13 din Convenție.⁷

Revirimentul jurisprudenței Curții apare astfel și ca un important semnal de alarmă asupra pericolului pe care îl reprezintă „încetineala excesivă a justiției”⁸ în ordinea juridică a statelor contractante și asupra necesității creării unor remedii interne care să confere justițiabililor posibilitatea de a denunța vătămarea drepturilor lor și de a obține repararea prejudiciilor cauzate ca urmare a acestor încălcări.

3. Remedii efective în legislația europeană

Hotărârea dată de către Curte în cauza **Kudla c. Poloniei**, dincolo de a recunoaște pentru prima dată în mod ferm dreptul persoanelor de a beneficia de o cale internă de atac în materia duratei rezonabile a procedurilor, a atras atenția statelor semnatare asupra obligației corelative ce le revine, de a efectua toate demersurile necesare în vederea creării în sistemele juridice naționale a unor căi procedurale, concrete și efective pe care justițiabilii să le poată utiliza în acest sens.

Având în vedere faptul că încălcarea art. 13 din Convenție decurge în mod implicit din simpla absență a unui remediu efectiv împotriva depășirii duratei rezonabile a unei proceduri în dreptul intern al unui stat, indiferent de constatarea unei încălcări a dreptului de a beneficia de soluționarea cauzei într-un termen rezonabil, statele membre au fost puse în fața pericolului de a se vedea condamnate în mod constant de către Curte pentru nerespectarea dreptului la un recurs efectiv. Pentru a preveni acest risc, multe din statele europene s-au conformat noii abordări a Curții și au intervenit la nivel legislativ în sensul prevederii unor sisteme de sancționare și reparare a încălcării dreptului la un termen rezonabil al procedurilor.

Fără îndoială, una dintre legislațiile cel mai îndelung discutate este cea introdusă de statul italian ca urmare a numeroaselor condamnări pronunțate de Curte pe motivul inexistenței unei căi eficiente de contestare a duratei nerezonabile de soluționare a procedurilor judiciare. Emisă ca urmare a consacrării constituționale a dreptului la o durată rezonabilă a procedurilor, prin legea de revizuire a Constituției din 23 noiembrie 1999, Legea nr. 89 din 24 martie 2001, cunoscută sub numele de Legea Pinto (după inițiatorul său, senatorul Michele Pinto), recunoaște dreptul oricărei persoane care pretinde a fi victimă a încălcării art. 6 par. 1 din Convenție, în ceea ce privește desfășurarea procedurii într-un termen rezonabil, de a sesiza curtea de apel din raza teritorială din care face parte instanța în fața căreia se află cauza sa, fie în timpul desfășurării acesteia, fie într-un termen de 6 luni de la data încheierii sale și de a obține, într-un termen de maxim 4 luni, repararea prejudiciului material și moral suferit ca urmare a prelungirii excesive a procedurilor. Potrivit dispozițiilor legii, hotărârea pronunțată de către Curtea de Apel este executorie de drept și susceptibilă de recurs, care se soluționează de către Curtea de Casație. În

⁶ CEDO, cauza *Vasilescu c. României*, hotărârea din 22 mai 1998; cauza *Allan Jacobsson c. Suediei*, hotărârea din 25 octombrie 1989; cauza *Sporrong și Lonroth c. Suediei*, hotărârea din 23 septembrie 1982; cauza *Brualla Gomez de la Torre c. Spaniei*, hotărârea din 19 decembrie 1997; A se vedea și: C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului, Comentarii pe articole, Vol. I Drepturi și libertăți*, Ed. C.H.Beck, București, 2005; R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului, Comentarii și Explicații, Vol. I*, Ed. C.H. Beck, București, 2007; M. Udriou, O. Predescu, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Ed. C.H.Beck, București, 2008; Frederic Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*,

Ed. Polirom, București, 2006; I. Neagu, *Drept procesual penal Partea Generală*, Ed. Global Lex, București, 2007; A. Andone-Bontaș, *Plângerea împotriva actelor și măsurilor procurorului, Practică judiciară*, Ed. Hamangiu, București, 2009; I. Ilie, *Aspecte privind durata rezonabilă a procedurii în dreptul italian prin prisma jurisprudenței C.E.D.O.*, Revista Themis, nr. 2/2005.

⁷ CEDO, cauza *Kudla c. Poloniei*, hotărârea din 26 octombrie 2000;

⁸ CEDO, cauza *Ferrari c. Italiei*, hotărârea din 28 iulie 1999; cauza *Botazzi c. Italiei*, hotărârea din 28 iulie 1999, cauza *Di Mauro c. Italiei*, hotărârea din 28 iulie 1999;

vederea evitării apariției de noi cauze în fața judecătorilor europeni, legea Pinto a încercat transpunerea *tale quale* a criteriilor stabilite de către Curte în aprecierea duratei rezonabile a procedurilor, actul normativ prevăzând faptul că judecătorul va lua în considerare complexitatea cauzei, comportamentul părților, al judecătorului, precum și comportamentul oricărei alte autorități implicate în procedură. Deși în primă fază legislația italiană a fost apreciată de către Curte ca reprezentând un remediu eficient și accesibil⁹, ulterior, constatând faptul că potrivit jurisprudenței Curții de Casație Italiene, stabilirea nerezonabilității duratei procedurilor nu conferea în mod necesar persoanelor prejudiciate dreptul la o reparație echitabilă, față de nerecunoașterea de către această instanță a statutului de drept fundamental al dreptului la judecarea cauzei într-un termen rezonabil și față de lipsa aplicării directe a Convenției și a jurisprudenței Curții în materia satisfacției echitabile, instanța europeană a ajuns la concluzia că recursul în fața Curții de Casație nu este unul efectiv și, în consecință, epuizarea căilor de recurs interne nu este necesară.¹⁰ Ca urmare a deciziilor instanței europene, în anul 2004, Curtea de Casație Italiană și-a modificat practica, în sensul corelării jurisprudenței sale în materia acordării de daune cu aceea a Curții.¹¹

Consacrând în art. 24 din Constituție dreptul oricărei persoane de a fi judecată în cadrul unui proces public și având o durată rezonabilă, sistemul juridic spaniol oferă două remedii diferite, după cum litigiul se află încă pe rolul instanței sau, dimpotrivă, procedura s-a finalizat. Astfel, în prima situație orice parte poate solicita Tribunalului Constituțional, pe calea unui *recurso d'amparo*, atât constatarea încălcării dreptului constituțional de a fi judecat într-o durată de timp rezonabilă, precum și stabilirea de către instanța constituțională a unor măsuri concrete și obligatorii pentru instanța de fond în vederea urgentării procedurii. În cazul în care procedura s-a încheiat, remediul mai sus indicat devine

inaccesibil, fiind însă pusă la dispoziția părților posibilitatea de a formula într-un termen de un an o cerere către Ministerul Justiției, solicitând repararea prejudiciului suferit ca urmare a disfuncționalităților sistemului judiciar¹², decizia Ministerului fiind supusă căii de atac, pe calea contenciosului administrativ

O soluție similară se regăsește și în legislația Republicii Cehe, cu mențiunea că procedura privește doar litigiile în curs, fără a exista posibilitatea sancționării procedurile deja finalizate și fără posibilitatea de a obține daune morale. Reformele inițiate de către statul ceh vin ca urmare a constatării de către instanța de contencios european¹³ a faptului că recursul în fața Curții Constituționale nu este unul eficient, motiv pentru care, prin amendamentele aduse Legii privind organizarea judecătorească prin Legea nr. 192/2003, începând cu 1 iulie 2004 a fost introdusă posibilitatea solicitării stabilirii unui termen pentru finalizarea procedurilor, de către persoana nemulțumită de durata acestora.

Competența instanței de contencios constituțional în materia dreptului la judecarea cauzelor într-un termen rezonabil este consacrată și de către sistemul juridic croat, care, prin modificările aduse la 15 martie 2002 legii care reglementează activitatea Curții Constituționale, a prevăzut posibilitatea oricărei persoane ca în timpul soluționării unui litigiu să sesizeze instanța constituțională cu privire la durata excesivă a procedurii la care este parte și să obțină din partea acesteia atât repararea prejudiciului suferit, cât și stabilirea unui termen limită până la care instanța de fond trebuie să se pronunțe asupra soluției din respectiva cauză. În acest sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului a apreciat în repetate rânduri legislația croată ca asigurând un remediu efectiv împotriva încălcărilor aduse drepturilor garantate de art. 6 par. 1, cu atât mai mult cu cât în urma reformei legislative din anul 2002 s-a recunoscut aplicabilitatea directă a hotărârilor Curții în materia termenului rezonabil al procedurilor.¹⁴

⁹ CEDO, cauza *Brusco c. Italiei*, decizie asupra admisibilității din 6 septembrie 2001

¹⁰ CEDO, cauza *Scordino c. Italiei*, decizie asupra admisibilității din 27 martie 2003 și hotărâre din 29 iulie 2004

¹¹ CEDO, cauza *Di Sante c. Italiei*, decizie asupra admisibilității din 24 iunie 2004

¹² CEDO, cauza *Gonzalez Marin c. Spaniei*, decizie asupra admisibilității din 27 octombrie 1998 și cauza *Caldas Ramirez de Arellano c. Spaniei*, decizie asupra

admisibilității din 28 ianuarie 2003.

¹³ CEDO, cauza *Hartman c. Republicii Cehe*, 10 iulie 2003.

¹⁴ CEDO, cauzele *Rodos și alții c. Croației*, hotărâre din 07 noiembrie 2002, *Slavicek c. Croației*, decizie de admisibilitate din 04 iulie 2002, *Nogolica c. Croației*, 05.09.2002, *Plafk și alții c. Croației*, decizie de admisibilitate din 03 octombrie 2002, *Jeftic c. Croației*, 03.10.2002, *Sahini c. Croației*, decizie de admisibilitate din 11 octombrie 2002.

Sistemul juridic austriac a consacrat de asemenea, începând cu anul 1999, posibilitatea oricărei persoane căreia i s-a încălcat dreptul la a beneficia de o judecată într-un termen rezonabil, de a se adresa Curții Supreme în vederea stabilirii unui termen în care litigiul să fie soluționat. La nivelul anului 2001, Curtea constata că remediul prevăzut de legislația austriacă era unul eficient¹⁵, noi dispoziții în sensul sporirii operativității procedurilor judiciare fiind introduse în anul 2004 în Codul de Procedură Penală, garantându-se astfel inculpaților dreptul la finalizarea judecății lor cu celeritate.

La aceeași concluzie a ajuns Curtea Europeană a Drepturilor Omului și în cazul Slovaciei, care, prin modificările aduse Constituției la data de 1 ianuarie 2002, a consacrat dreptul Curții Constituționale de a dispune ca autoritățile implicate în soluționarea cauzelor să finalizeze cu maximă urgență procedurile introduse în fața acestora și să acorde despăgubiri financiare adecvate pentru durata excesivă de soluționare.¹⁶

Deși potrivit Legii Fundamentale germane dreptul la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil este garantat, iar persoanele vătămate au dreptul de a introduce plângeri în fața Curții Constituționale Federale, la nivelul anului 2005, constatând încălcarea, această instanță dispunea doar de posibilitatea de a solicita instanței de fond soluționarea cu celeritate a procedurilor, dar nu era competentă să stabilească termene în sarcina instanțelor inferioare, să dispună alte măsuri de urgentare sau să acorde despăgubiri. În vederea remedierii acestor inconveniente, statul german a inițiat la sfârșitul aceluiași an un proiect de lege care prevedea, printre altele, obligația de introducere a plângerilor chiar la instanța în fața căreia se află cauza al cărei termen este contestat, sau, în cazul în care această instanță refuză să accelereze procedura, la instanța ierarhic superioară.

În Belgia, modificările aduse Codului de Procedură Penală la 30 iunie 2000 au conferit instanțelor posibilitatea de a pronunța hotărâri de condamnare pe baza unei simple declarații

de vinovăție, fără aplicarea subsecventă a unei pedepse sau de a stabili pedepse sub minimul obligatoriu, în cazul în care procedurile penale s-au prelungit în mod excesiv.

O abordare similară poate fi regăsită și în cazul statului finlandez, al cărui Cod de Procedură Penală prevede posibilitatea reducerii pedepsei de către instanță, în ipoteza în care a curs un interval deosebit de lung de la data comiterii faptei, iar cuantumul normal al pedepsei ar produce efecte nejustificat de vătămătoare.

Măsuri legislative în sensul accelerării procedurilor judiciare și a sancționării termenelor nerezonabile de soluționare se regăsesc și în sistemul legislativ polonez, unde, începând cu anul 2004, orice parte a unui proces, nemulțumită de durata excesivă a acestuia, poate sesiza instanța superioară celei care judecă cauza pe fond, aceasta având posibilitatea de a stabili măsuri concrete în vederea accelerării procedurii, măsuri cu caracter obligatoriu pentru instanța inferioară. Totodată este prevăzută posibilitatea ca instanța superioară să acorde părții în cauză despăgubiri pentru prejudiciul suferit, al căror cuantum este însă plafonat.

Consacrarea pe cale legislativă a dreptului justițiabililor de a se plânge de durata excesivă a procedurilor judiciare nu este *per se* suficientă pentru a impune concluzia conformității cu art. 13, astfel cum instanța europeană a învederat în repetate rânduri, atunci când a apreciat remediile introduse de statele membre ca fiind lipsite de eficiență. În mod similar, trebuie subliniat că nici lipsa unei legislații speciale în materie, în sensul de lege scrisă, emisă de către Parlament, nu elimină *de plano* posibilitatea existenței unui remediu juridic efectiv în dreptul național.

În acest sens merită menționat cazul Ciprului, stat în care, printr-o decizie a instanței supreme s-a decis aplicabilitatea directă a art. 13 din Convenție, în dreptul intern, fiindu-le astfel recunoscut persoanelor dreptul de a formula o acțiune ulterior finalizării unui litigiu, în vederea reparării prejudiciului material suferit ca urmare a depășirii termenului rezonabil de judecare a cauzei în care au fost parte.

¹⁵ CEDO, cauza *Holzinger c. Austriei*, hotărâre din 30 ianuarie 2001.

¹⁶ CEDO, cauza *Hody c. Slovaciei*, decizie asupra admisibilității din 06 mai 2003; *Paska c. Slovaciei*,

decizie asupra admisibilității din 03 decembrie 2002; *Andrasik și alții c. Slovaciei*, decizie asupra admisibilității din 22 octombrie 2002.

Rolul instanței supreme în acest domeniu a fost decisiv și în cazul Portugaliei, care, începând cu anul 1989 a cunoscut o jurisprudență constantă, în sensul admiterii unor acțiuni în răspundere civilă delictuală, întemeiate pe depășirea duratei rezonabile a unor proceduri. Cu toate că remediul în cauză nu permite accelerarea procedurilor, ci doar obținerea unei satisfacții materiale, Curtea a apreciat că dreptul intern portughez cunoaște un remediu cu un grad de certitudine suficient pentru a putea constitui un recurs efectiv în sensul art. 13 din Convenție.

Aplecându-se asupra problemei rezonabilității termenului de soluționare a procedurilor judiciare, sub aspectul diferitelor remedii pe care statele membre aleg să le utilizeze în legislația internă, Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției din cadrul Consiliului Europei atrăgea atenția la nivelul anului 2004 asupra dezavantajelor pe care însăși existența soluțiilor alternative o prezintă. În acest sens, într-un raport al Comisiei se arată faptul că instrumentele juridice care se limitează la o simplă despăgubire pecuniară nu sunt suficiente pentru a determina statele membre să aducă modificări la nivelul modului de funcționare a justiției, ci doar asigură o reparație *a posteriori* în cazul constatării unei încălcări, stabilirea de soluții pentru eliminarea duratei excesive a procedurilor nefiind în sine o prioritate. Continuând, se arată în același document faptul că în situația în care sistemul judiciar prezintă disfuncționalități sub acest aspect, cea mai eficientă cale de remediere este reprezentată de posibilitatea de a accelera procedurile, prevenindu-se astfel prelungirea în mod nejustificat și nerezonabil a duratei acestora.

În acest context se impune a fi amintită și Recomandarea Rec(2004)6 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind îmbunătățirea recursurilor interne (adoptată de Comitetul de Miniștri la data de 12 mai 2004, la cea de-a 114-a sesiune):

„Comitetul de Miniștri, în conformitate cu art. 15 b din Statutul Consiliului Europei,

(...) subliniind că, potrivit art. 13 din Convenție, statele membre s-au angajat să asigure că orice persoană care are o plângere credibilă privind încălcarea drepturilor și libertăților sale garantate

de către Convenție, are dreptul la un recurs efectiv în fața unei autorități naționale;(…)”

Recomandă statelor membre:

I. să se asigure, printr-o revizuire constantă, în lumina jurisprudenței Curții, că există recursuri interne pentru orice persoană care reclamă într-o manieră credibilă, o încălcare a Convenției, și că aceste recursuri sunt efective, în măsura în care pot conduce la o decizie pe fondul plângerii și la un remediu adecvat pentru fiecare încălcare constatată;

II. să reexamineze, ca urmare a hotărârilor Curții care relevă deficiențe structurale sau generale în dreptul sau practica statului, eficiența remediilor interne existente și, în măsura în care este necesar, să creeze remedii efective pentru a evita prezentarea la Curte a cauzelor repetitive;

III. să acorde o atenție particulară în legătură cu punctele I și II de mai sus, existenței recursurilor efective în caz de reclamație credibilă privind durata excesivă a procedurilor jurisdicționale;(…)”

4. Problema remediiului efectiv în sistemul juridic român

Potrivit art. 21 din Constituția României, orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime, părțile având dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil. Introduse prin legea de revizuire a Constituției nr. 429/2003,¹⁷ prevederile referitoare la termenul rezonabil de soluționare a cauzelor reprezintă o regulă preluată în mod direct din Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, care, astfel cum înșiși autorii legii de revizuire au învederat la acea vreme, s-a dorit a reprezenta o garanție a „faptului că justiția, ca serviciu public, asigură apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor, cu eliminarea oricăror mijloace șicanatorii și târăgăneli (...), mijloace prin care se încalcă drepturile justițiabilului și se compromise calitatea actului de justiție”.¹⁸

Dispoziții similare sunt prevăzute și în Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, care în art. 10 prevede faptul că toate persoanele au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, de către o

¹⁷ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 669 din 22 septembrie 2003.

¹⁸ M. Constantinescu, I. Muraru, A. Iorgovan, *Revizuirea Constituției României – Explicații și comentarii*, Ed. Rosetti, București, 2003.

instanță imparțială și independentă, constituită potrivit legii.

Cu toate acestea, nici Codul de procedură penală și nici Codul de procedură civilă nu conțin dispoziții cu privire la dreptul persoanelor de a beneficia de un proces penal, respectiv civil, desfășurat într-un termen rezonabil, drepturile consacrate la nivel declarativ de legea fundamentală și de Legea nr. 304/2004, fiind în esență lipsite de substanță. Subliniem că un proiect legislativ care prelua câte puțin din legislațiile statelor europene a fost redactat în cursul anului 2003, însă acesta nu a fost finalizat.

Prin urmare, absența unei proceduri interne, care să vizeze asigurarea unui remediu efectiv în cazul lipsei de celeritate a organelor judiciare în desfășurarea procedurilor constituie o problemă fundamentală a dreptului român, deși potrivit art. 13 din Convenția Europeană „orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de către Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”.

Cu toate că dispozițiile Convenției și jurisprudența Curții sunt obligatorii pentru statele membre, astfel încât și în absența unei reglementări exprese în materie, o persoană al cărei drept la un proces echitabil, desfășurat într-un termen rezonabil a fost încălcat, s-ar putea adresa justiției pentru a obține un remediu efectiv al dreptului încălcat, chiar în temeiul art. 13 din Convenție, jurisprudența instanțelor de judecată române demonstrează că în realitate, cel puțin la acest moment, această posibilitate este una cu puține șanse de reușită.

Se impune subliniat în primul rând faptul că jurisprudența creată de către instanțele române cu privire la așa numitele plângeri de tergiversare a cauzelor este departe de a fi una bogată, ea privind doar cereri introduse pe rolul instanțelor în cursul procedurilor a căror durată de soluționare este denunțată. În al doilea rând, plângerile de tergiversare înregistrate pe rolul instanțelor

române privesc în special durata nerezonabilă de soluționare a cauzelor penale, mai precis termenul de finalizare a urmăririi penale¹⁹, fiind formulate ca regulă în temeiul art. 275 - 278¹ C.pr.pen., referitoare la plângerile împotriva actelor și măsurilor procurorului.

În acest sens, două dintre hotărârile pronunțate de instanțele române apar, în opinia noastră, ca fiind relevante atât pentru evidențierea abordării pe care instanțele naționale o au față de chestiunea cererilor privind durata excesivă de soluționare a cauzelor, dar și pentru sublinierea realelor probleme care apar în practica judecătorească tocmai datorită absenței unei reglementări exprese în materie.

Astfel, într-o plângere formulată în baza art. 275 alin. 2 C.pr.pen., criticând tergiversarea dosarului penal în care era parte, petenta a solicitat instanței să rețină cauza spre soluționare, iar cererea acesteia a fost respinsă de către instanța de fond ca inadmisibilă, apreciindu-se de către aceasta că o astfel de cerere trebuie adresată procurorului, atâta timp cât cauza se află în curs de cercetare penală.²⁰ Menținând soluția instanței de fond, instanța de control judiciar arată de asemenea faptul că, potrivit prevederilor legale în vigoare, până la finalizarea cercetărilor, instanța de judecată nu are competența de a verifica direct actele de cercetare penală întocmite de către organele judiciare abilitate, această competență revenind exclusiv procurorului care supraveghează cercetarea penală. În consecință, se arată de către aceeași instanță, plângerea adresată instanței de judecată prin care se invocă tergiversarea sau lipsa de obiectivitate a lucrătorilor de poliție este inadmisibilă.²¹

Soluția inadmisibilității apare și într-o altă cauză penală, formulată în baza art. 278¹ C.pr.pen. și având ca obiect lipsa de celeritate a organelor de cercetare penală, în care petentul, nemulțumit de stadiul lucrărilor efectuate, solicită analizarea plângerii sale de către instanța de judecată, învederând totodată acesteia faptul că

¹⁹ Cu privire la durata nerezonabilă a urmăririi penale, a se vedea hotărârea CEDO din 4 august 2005 pronunțată în cauza *Stoianova și Nedelcu c. României*, cererile conexe nr. 77.517/01 și 77.722/01, publicată în M. Of., Partea I, nr. 562 din 16 august 2007.

²⁰ Judecătoria Slobozia, sent. pen. nr. 2129 din 8 noiembrie 2004, publicată în *Culegere de practică*

judiciară a Curții de Apel București 2005, Ed. Universul Juridic, pag. 295-296.

²¹ Curtea de Apel București, Secția a II-a Penală, dec. pen. nr. 819 din 10 mai 2005, în *Culegere de practică judiciară a Curții de Apel București 2005*, Ed. Universul Juridic, pag. 295-296

plângerea sa este admisibilă față de dispozițiile art. 6 și 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Hotărârea instanței prezintă o deosebită importanță față de faptul că atrage atenția asupra problemelor reale cu care judecătorul investit cu soluționarea unei astfel de cauze s-ar vedea confruntat în ipoteza aprecierii sale ca admisibilă.

Deși petentul a susținut că plângerea sa ar fi admisibilă în raport de jurisprudența CEDO, invocând prevederile art. 6 și 13 din Convenție, în sentința penală pronunțată „instanța apreciază că, în raport de dispozițiile Codului de procedură penală, instanțelor naționale nu le este conferită posibilitatea de a soluționa astfel de plângeri, întrucât ar trebui reglementate, indicate, atât competențele judecătorului, cât mai ales măsurile pe care ar putea să le dispună în situația în care, într-adevăr, ar constata o tergiversare a efectuării lucrărilor de urmărire penală. Astfel, în situația în care ne-am afla în prezența unei soluții de neîncepere a urmăririi penale, de scoatere de sub urmărire penală, de încetare a urmăririi penale, de clasare, în ipoteza în care s-ar constata că soluția atacată este nelegală sau netemeinică, instanțele au posibilitatea conferită de art. 278¹ C.pr.pen. de a cenzura soluția primului procuror, pe când, în speța de față, în lipsa unei prevederi exprese, instanța nu are posibilitatea de a dispune cu privire la actele procurorului.”²²

Este de remarcat totodată faptul că problemele semnalate în practica instanțelor ca urmare a absenței unei reglementări exprese privind durata de soluționare a procedurilor sunt amplificate și de lipsa de certitudine a jurisprudenței instanțelor române. Astfel, într-o hotărâre pronunțată în cadrul aceleiași instanțe regăsim o soluție diametral opusă cu privire la admisibilitatea plângerilor de tergiversare întemeiate pe art. 13 din Convenție.

Sesizând instanța cu o cerere având ca obiect tergiversarea urmăririi penale, petenta învederează că temeiul juridic al plângerii sale este art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, față de faptul că nu există nicio normă internă care să permită soluționarea tergiversării cauzelor de către organele statului și întrucât nu are la îndemână decât o plângere

adresată procurorului ierarhic superior, care nu este o instanță independentă, în sensul celor apreciate de către Curte. Analizând admisibilitatea unei astfel de plângeri, instanța reține în hotărârea sa faptul că o dispoziție legală expresă prin care să se reglementeze posibilitatea petentului, nemulțumit de durata nerezonabilă a unei cauze de a se adresa instanței cu o plângere de tergiversare nu este conținută în Codul de procedură penală, în contextul actualei legislații o astfel de plângere putând fi adresată doar procurorului care supraveghează urmărirea penală, în condițiile art. 275 din același Cod. Cu atât mai puțin o asemenea plângere nu poate fi întemeiată în drept pe dispozițiile art. 278¹ C.pr.pen., în condițiile în care obiect al unei asemenea proceduri este doar soluția de netrimite în judecată dispusă de către procuror. În acest context însă, raportat la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, arată instanța, este necesar a fi subliniată admisibilitatea unei astfel de plângeri, în temeiul art. 13 din Convenție, învederând totodată că, până la adoptarea de către legiuitorul național a unei dispoziții legale, instanța investită cu o plângere de tergiversare trebuie să o soluționeze pe fond, în baza art. 13 din Convenție. În continuare, se arată că în lipsa unei proceduri reglementate de lege, a soluțiilor pe care instanța le poate pronunța în aceste cazuri, instanța va analiza plângerea petentei pe baza regulilor procesului penal și având în vedere jurisprudența Curții Europene în materie.²³

Hotărârea merită menționată întrucât constituie un prim pas în demersul de a compensa numeroasele inconveniente generate de lipsa reglementării în materie și de a da eficiență dreptului consacrat de art. 13 din Convenție, cu atât mai mult cu cât soluția instanței de fond a fost menținută în căile de atac, admisibilitatea unei astfel de plângeri nefiind contestată de către instanța de control judiciar.²⁴

Cu toate acestea, concluzia care reiese în mod evident de la o primă analiză a ansamblului sistemului judiciar român este absența unui remediu real și efectiv la care justițiabilii să poată

²² Judecătoria Sectorului 2 București, Secția Penală, sent. pen. nr. 225 din 1 aprilie 2008, nepublicată.

²³ Judecătoria Sectorului 2 București, Secția Penală, sent.

pen. nr. 207 din 24 martie 2008, nepublicată.

²⁴ Tribunalul București, Secția a II-a Penală, dec. pen. nr. 790/R din 20 iunie 2008, nepublicată.

recurge în situația în care se văd victime ale încălcării drepturilor prevăzute de însăși legislația statului român.

5. Apariția hotărârii în cauza *Abramiuc c. României*

Dacă până la momentul pronunțării hotărârii în cauza *Abramiuc c. României*,²⁵ chestiunea lipsei unui remediu efectiv în privința încălcării dreptului la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil reprezenta un subiect de controversă pentru justiția română, generator de reale frustrări pentru justițiabili, lipsiți de orice posibilitate de a denunța încălcarea drepturilor lor în fața instanțelor naționale și de multiple semne de întrebare pentru magistrați, o dată cu constatarea pentru prima dată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului a încălcării art. 13 din Convenție pentru absența posibilității contestării nerezonabilității termenelor de desfășurare a procedurilor judiciare, își găsesc răspuns o serie de întrebări, pentru ca alte probleme, la fel de stringente să fie puse instanțelor de judecată.

Față de relevanța pe care cauza o prezintă în contextul funcționării sistemului judiciar român, apreciem că o succintă prezentare a acesteia se impune.

În cauză, reclamantul, care lucra în calitate de inginer chimist la o întreprindere de stat, a fost recunoscut în anul 1984 ca autor al unei invenții, în acest sens fiindu-i eliberat un brevet de către Oficiul Național de Invenții și Mărci. Invenția a fost utilizată în perioada 1984-1991 de către întreprinderea la care lucra reclamantul, iar ulterior de către S.C. Retrom S.A., societatea rezultată în urma reorganizării fostei întreprinderi socialiste, fără a i se plăti acestuia drepturile de autor. Ca urmare a acestui fapt, reclamantul a chemat în judecată S.C. Retrom S.A. în vederea obligării acestei societăți la plata drepturilor sale de autor, acțiunea fiind admisă la data de 12 septembrie 1994 de către Tribunalul Iași, a cărui hotărâre a rămas irevocabilă la data de 21 mai 1995, reclamantul procedând ulterior la formularea unei cereri de executare silită.

Sesizat cu o contestație la executare la data de 19 decembrie 1996, Tribunalul Iași a dispus suspendarea executării până la soluționarea

contestației, apelul declarat de reclamant împotriva încheierii de suspendare fiind respins ca inadmisibil de către instanța superioară pe motiv că încheierea de suspendare nu poate fi atacată decât o dată cu fondul, în același sens pronunțându-se la data de 30 septembrie 1997 și Curtea Supremă de Justiție, sesizată cu soluționarea recursului împotriva aceleiași încheieri de suspendare.

În 23 martie 1998, Tribunalul Iași a suspendat soluționarea contestației la executare până la momentul soluționării cererii de revizuire a sentinței din 12 septembrie 1994 și a acțiunii având ca obiect anularea brevetului de invenție, respingând totodată la data de 6 septembrie 1999 cererea de repunere pe rol a cauzei, pe motivul nefinalizării celor două proceduri în baza cărora s-a dispus suspendarea. Contestația la executare a fost soluționată la data de 4 martie 2002, în sensul respingerii acesteia, soluția fiind însă modificată de către Curtea de Apel, motiv pentru care reclamantul a formulat o nouă cerere de executare silită. Procedurile în fața instanțelor au continuat până la data de 7 iulie 2005, prin încheierea unei tranzacții de către reclamant, societatea debitoare și un debitor al acesteia.

Apreciind cu privire la conformitatea cu art. 6 din Convenție, Curtea a stabilit mai întâi existența unei încălcări a art. 6 alin. 1 și a art. 1 din Protocolul 1 față de neexecutarea hotărârii judecătorești din data de 12 septembrie 1994 într-un termen rezonabil, hotărârea fiind executată după aproximativ 11 ani, precum și încălcarea art. 6 alin. 1 din Convenție prin nerespectarea termenului rezonabil de soluționare a contestației la executare formulate de către societatea debitoare – procedura, deși urgentă, fiind suspendată mai mult de 3 ani și 8 luni și a termenului de soluționare a litigiului privind plata drepturilor de autor, care a fost de asemenea suspendat pe o perioadă de 5 ani.

În ceea ce privește încălcarea art. 13 din Convenție, reclamantul a invocat lipsa unei căi de atac împotriva încheierii de suspendare a executării, precum și absența unei acțiuni pentru a contesta durata excesivă a procedurii judiciare. Înlăturând argumentele Guvernului român în sensul că reclamantul nemulțumit avea posibilitatea de a face o plângere la Consiliul

²⁵ CEDO, cauza *Abramiuc c. României*, cererea nr. 37411/02, hotărârea din 24 februarie 2009, www.echr.coe.int.

Superior al Magistraturii, Curtea a arătat că procedura disciplinară împotriva unui judecător poate avea efecte doar cu privire la situația personală a magistratului respectiv și nu poate fi calificată drept o cale eficientă de atac cu privire la prelungirea excesivă a unei proceduri judiciare. Referitor la posibilitatea introducerii unei acțiuni în fața instanțelor de judecată, indicată de către Guvern, Curtea a învederat faptul că din practica judiciară prezentată doar o singură hotărâre se referă explicit la durata procedurii, aceasta nefiind suficientă pentru a face dovada existenței unei jurisprudențe interne care să poată fi apreciată ca o cale efectivă de atac. Or, absența jurisprudenței interne dovedește incertitudinea actuală a rezultatului unei asemenea căi de atac.

Astfel cum învederam anterior, ca urmare a hotărârii pronunțate de către Curte în cauza **Abramiuc c. României** se răspunde unei serii de întrebări legate de admisibilitatea cererilor privind durata excesivă a procedurilor judiciare, dar se dă naștere unor serioase probleme în ceea ce privește modul de gestionare a unor astfel de cauze de către instanțele române pe viitor. Întrucât rezolvarea acestora poate fi obținută doar ca rezultat al unei reglementări exprese, în lipsa acțiunii legiuitorului român și până la momentul consacării pe cale legislativă a remediilor efective necesare asigurării dreptului prevăzut de art. 6 par. 1 din Convenție, le revine în mod exclusiv instanțelor de judecată rolul de aprecia și stabili asupra procedurilor și modalităților de soluționare a unor astfel de cereri.

6. Probleme ridicate de cauza Abramiuc c. României în practica instanțelor

Deși posibilitatea oricărei persoane de a se adresa justiției atunci când dreptul său la un proces echitabil desfășurat într-un termen rezonabil a fost încălcat este consacrată în mod expres atât de dispozițiile Legii fundamentale, cât și prin Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, hotărârea pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Abramiuc c. României scoate în primul rând în evidență inexistența unei legislații care să dea conținut acestor prevederi, permițând astfel justițiabililor să conteste în mod efectiv durata excesivă de soluționare a cauzelor în care aceștia sunt parte. Dincolo de evidențierea necesității unui demers legislativ în acest sens,

hotărârea Abramiuc c. României reprezintă un prim pas în procesul de atenuare a inconvenientelor determinate de un astfel de gol de reglementare, în sensul creării în sarcina magistratului național a obligației de a analiza pe fond o astfel de cerere. În consecință, având în vedere efectul obligatoriu al jurisprudenței CEDO pentru instanțele naționale, principala consecință a acestei hotărâri trebuie văzută în obligația instanței investită cu soluționarea unei cereri privind tergiversarea soluționării cauzei de a constata admisibilitatea acesteia și de a aprecia asupra temeiniciei sale.

Pornind de la ideea admisibilității unei asemenea cereri de contestare a duratei excesive a procedurilor judiciare, formulate în temeiul art. 13 din Convenție și a jurisprudenței create în baza acestuia, se ridică în mod inevitabil o serie de semne de întrebare legate de competența de soluționare a acestora, de soluțiile pe care instanțele le pot pronunța și, poate cel mai important aspect, de răspunderea pentru prejudiciile cauzate prin neasigurarea dreptului persoanelor la soluționarea cauzelor lor într-un termen rezonabil.

a) Competența. În lipsa unei reglementări exprese privind procedura de soluționare a unei cereri de acest tip, o primă problemă este ridicată de determinarea instanței competente să se pronunțe asupra rezonabilității duratei de soluționare a cauzei.

Din acest punct de vedere se impune mai întâi a se stabili dacă instanța competentă să soluționeze cauza ar trebui să fie aceeași instanță în cadrul căreia funcționează completul investit cu soluționarea speței a cărei durată se contestă sau dacă, din contră, competența de soluționare ar trebui să fie atribuită instanței imediat superioare, asimilând scopul acestui tip de procedură cu acela al unei căi de atac și justificând astfel rolul instanței de control judiciar.

În opinia noastră tranșarea acestei chestiuni presupune mai întâi a face o distincție între procedurile a căror durată de soluționare este contestată, în sensul demarcării în primul rând a procedurii de urmărire penală de faza de judecată, în cazul proceselor penale, iar în al doilea rând, prin deosebirea cererilor care privesc procesele în curs de soluționare de celea care au ca obiect durata nerezonabilă de soluționare a unor cauze deja finalizate.

Astfel, în ceea ce privește instanța competentă să aprecieze asupra temeiniciei unei

cereri referitoare la tergiversarea urmăririi penale, apreciem că aceasta ar trebui să fie instanța competentă să soluționeze cauza în fond, astfel cum se întâmplă în cazul soluționării plângerilor îndreptate împotriva actelor procurorului, întemeiate pe art. 278¹ C.pr.pen. Soluția se justifică pe necesitatea asigurării posibilității ca orice persoană nemulțumită de lipsa de operativitate în efectuarea actelor și îndeplinirea măsurilor dispuse în timpul urmăririi penale să facă plângere împotriva acestora. Față de căile procedurale oferite de art. 275-278¹ din actualul Cod de procedură penală cu privire la actele și măsurile de urmărire penală, considerăm că o astfel de cerere trebuie să fie de competența exclusivă a instanțelor de judecată, iar nu și a procurorului ierarhic superior, aceasta fiind singura cale eficientă de a asigura petentului dreptul de a beneficia de un proces echitabil, în sensul soluționării cererii sale de către o instanță independentă și imparțială, în condițiile Convenției.

Cu privire la durata de soluționare a cauzelor aflate în faza judecării, apreciem că soluția este diferită, în sensul că o bună administrare a actului de justiție ar putea fi asigurată în acest caz doar de către instanțele ierarhic superioare celor care soluționează cauza. Având în vedere că tranșarea unei astfel de probleme implică o judecată privind ansamblul chestiunilor de fapt și de drept ale speței a cărei durată se contestă, precum și aprecieri privind măsurile ce se impun a fi luate în vederea eficientizării cursului judecării, apariția unui element de control judiciar în această procedură este evidentă și îndreptățită, în opinia noastră, atribuirea competenței în favoarea instanței ierarhic superioare. Cererea ar urma să fie adresată acestei instanțe, indiferent dacă obiectul ei privește o cauză aflată în primă instanță sau dacă aceasta se află în căile de atac.

O soluție contrară, în sensul stabilirii competenței în favoarea unui complet diferit din instanța în care funcționează judecătorul investit cu soluționarea cauzei ar duce la apariția unor situații inacceptabile, față de faptul că ar urma ca un judecător din cadrul aceleiași instanțe să se pronunțe asupra rezonabilității duratei procedurii într-o cauză atribuită unui alt coleg. O astfel de ipoteză pune serioase probleme sub aspectul asigurării dreptului la un proces echitabil, fiind de natură să afecteze garanția de imparțialitate a instanței, având în vedere faptul

că ne aflăm într-un domeniu în care aparențele au un rol decisiv, iar încrederea justițiabililor într-o judecată obiectivă și nepărtinitoare este fundamentală.

În ceea ce privește cauzele în care s-a pronunțat deja o hotărâre definitivă sau irevocabilă, considerăm că argumentele care pledează în favoarea atribuirii competenței de soluționare a unei astfel de acțiuni instanței ierarhic superioare subzistă și în această ipoteză, cu mențiunea că în acest caz va fi vorba de instanța ierarhic superioară celei în fața căreia hotărârea a rămas definitivă sau irevocabilă.

Cu privire la competența de soluționare a unor astfel de cereri care vizează asigurarea unui remediu efectiv contra lipsei de celeritate a soluționării cauzelor, apreciem că o ultimă mențiune se impune, în sensul necesității judecării acestor cereri de către o instanță specializată.

Astfel, având în vedere faptul că examinarea și evaluarea corectă a termenului de soluționare a unei proceduri judiciare, indiferent că aceasta se află în faza de urmărire penală, în faza de judecată sau că se are în vedere o procedură finalizată, presupune o cunoaștere profundă a modului de funcționare a acesteia, a tuturor aspectelor pe care le implică, precum și a ritmului ei normal de desfășurare în contextul depunerii tuturor diligențelor necesare de către organele însărcinate cu soluționarea ei, se impune concluzia că o acțiune având acest obiect nu poate fi adresată decât unei instanțe care are în competență același tip de cauze. Prin urmare, instanțele penale ar fi cele competente să se pronunțe asupra rezonabilității termenului de desfășurare a unui proces penal, iar instanțele civile ar aprecia asupra derulării cauzelor civile.

Chestiunea merită menționată, în opinia noastră, față de faptul că astfel de cereri privind caracterul nerezonabil de desfășurare a procedurilor judiciare pot avea ca obiect exclusiv reparații pecuniare pentru prejudiciile suferite, ceea ce ar putea induce ideea caracterului preponderent civil al acestora și prin urmare ar statua competența instanțelor civile.

Chiar dacă *in abstracto* s-ar putea susține ideea caracterului predominant civil al unei acțiuni în repararea prejudiciului suferit de către justițiabili, o competență exclusivă a instanțelor civile în acest tip de cauze este nejustificată, din punctul nostru de vedere. Luăm în considerare faptul că măsurile și sancțiunile pe care instanțele

le pot dispune ca urmare a constatării unei încălcări a dreptului de a beneficia de judecarea cauzei într-un termen rezonabil se impun ca efect al aprecierii ca întemeiate a susținerilor reclamantului, apreciere care, astfel cum am indicat anterior, nu poate fi realizată în mod corect decât de către o instanță cu aceeași competență. Întrucât problema ar putea prezenta relevanță în mod deosebit în ipoteza solicitării de despăgubiri materiale și/sau morale ca urmare a duratei nerezonabile a unui proces penal, merită subliniat că, astfel cum se stabilește obligația instanței penale de a se pronunța asupra laturii civile a procesului penal și de a stabili modul de reparare a vătămărilor suferite de către părțile civile ca urmare a săvârșirii unor infracțiuni, tot astfel trebuie să recunoaștem obligația acestora de a dispune asupra reparării daunelor provocate ca urmare a defectuoasei instrumentări a unei cauze penale.

b) Termen. O dată determinată instanța competentă să se pronunțe asupra cererilor privind durata nerezonabilă a procedurilor judiciare, ne punem întrebarea dacă introducerea acestora pe rolul instanțelor ar trebui să fie limitată în timp, dacă ar trebui deci să fie supuse termenelor de prescripție extinctivă, în cazul proceselor civile și termenelor de decădere în cazul proceselor penale.

În mod evident, problema nu se pune în cazul acțiunilor care privesc spețe aflate în curs de soluționare, fie în fața organelor de urmărire penală, fie pe rolul instanțelor judecătorești, ci face referire directă la cazul duratei procedurilor finalizate, în care s-a pronunțat o hotărâre definitivă sau irevocabilă.

Pentru această din urmă ipoteză apreciem că stabilirea unui termen pentru introducerea cererii apare ca necesară și oportună, atât față de faptul că eficacitatea prevenirii și combaterii încălcărilor drepturilor justițiabililor este strâns legată de promptitudinea cu care se răspunde acestora, cât și având în vedere că scopul acestei instituții este cu atât mai bine atins cu cât repararea vătămărilor produse se situează mai aproape de momentul săvârșirii faptei ilicite.

c) Soluții. Examinarea temeiniciei unei acțiuni privind durata rezonabilă de desfășurare a procedurilor judiciare ridică în acest moment serioase probleme din punct de vedere al soluțiilor pe care le pot pronunța instanțele în ipoteza în care se constată caracterul fondat al unei astfel de cereri și se impune deci admiterea ei.

Pornind de la ideea că aceste acțiuni pot fi promovate atât în cursul procedurilor judiciare, cât și ulterior finalizării acestora prin pronunțarea unei hotărâri definitive sau irevocabile, apreciem că scopul acestora trebuie văzut atât în prevenirea continuării vătămării dreptului de a beneficia de soluționarea într-un termen rezonabil a cauzei, cât și în repararea încălcărilor aduse acestui drept.

Din punct de vedere al soluțiilor pe care instanța le poate pronunța, credem că este necesar a se face o distincție între cererile deduse judecării anterior soluționării definitive a cauzelor a căror durată de desfășurare este contestată și cele formulate ulterior acestui moment.

Astfel, în ipoteza în care instanța, sesizată cu problema duratei excesive a unei cauze aflate în curs de soluționare, fie ea civilă sau penală, iar în acest ultim caz, indiferent că ea se află în faza de urmărire penală sau de judecată, constată existența unor întârzieri nejustificate în activitatea organelor judiciare, considerăm că trebuie să i se recunoască acesteia dreptul și obligația de a dispune măsuri de urgentare a procedurilor. În acest sens magistratul trebuie să aibă posibilitatea de a stabili un termen în care cauza urmează să fie soluționată, indicând totodată demersurile ce urmează a fi efectuate în vederea eficientizării procedurilor.

Legat de această chestiune se pune însă problema temeiurilor în baza cărora instanța ar putea dispune măsuri cu caracter obligatoriu pentru procurorul cauzei și ar putea stabili un termen de soluționare a urmăririi penale. În timp ce în cazul fazei judecării dispozițiile instanței ierarhic superioare se impun în mod firesc instanței pe rolul căreia se află cauza, obligativitatea acestora nefiind susceptibilă de critici, nu aceeași este situația pentru cazul cererilor privind faza urmăririi penale, în privința cărora ar trebui să admitem faptul că s-ar crea posibilitatea pentru instanță de a dispune măsuri obligatorii pentru procurorul cauzei, în ciuda inexistenței unei legături ierarhice sau a uneia justificate pe ideea unui control judiciar.

În cazul în care cererea privind nerespectarea rezonabilității termenului este dedusă judecării ulterior soluționării cauzei, apreciem că singurul remediu eficient în acest stadiu îl reprezintă asigurarea dreptului la repararea prejudiciului suferit de către reclamant ca urmare a încălcării.

În legătură cu acordarea de despăgubiri pentru prejudiciul suferit se pune problema în ce măsură o asemenea reparație poate fi acordată și în cazul cererilor introduse în cursul derulării procedurilor contestate, însoțind astfel măsurile dispuse de către instanță în vederea urgentării soluționării cauzelor. La o primă analiză există tentația de a opina că în această situație modalitatea optimă de remediere a disfuncționalităților constatate este reprezentată de asigurarea accelerării procedurilor, posibilitatea de acordare a despăgubirilor în acest moment nefiind justificată, din moment ce se pune capăt încălcării prin finalizarea cu celeritate a cauzei.

Din punctul nostru de vedere însă, chestiunea trebuie nuanțată. Astfel, se impune să recunoaștem faptul că și în situația cererilor introduse în cursul soluționării cauzelor este necesar să se constate existența unei vătămări decurgând din prelungirea excesivă a procedurilor desfășurate în intervalul anterior introducerii cererii de tergiversare. Soluționarea acesteia, în sensul stabilirii încălcării rezonabilității termenului și urgentării finalizării cauzei prin dispunerea de măsuri adecvate de către instanța competentă, nu este de natură a înlătura încălcarea deja produsă, ci urmărește în principal prevenirea continuării încălcării. O reparare integrală a prejudiciului cauzat nu s-ar putea face deci exclusiv prin măsuri care produc efecte pentru viitor, ci presupune acoperirea tuturor daunelor suferite, orice persoană fiind în acest caz în mod justificat îndreptățită să obțină despăgubiri pentru vătămarea suferită. Opinia contrară ar duce la apariția unor situații de inegalitate între justițiabili în funcție de singurul criteriu al momentului de introducere a cererii.

Acordarea de despăgubiri pecuniare persoanei vătămate în drepturile sale pune la rândul său în discuție o serie de aspecte de ordin practic, aspecte pe care le vom trata în continuare.

d) Răspunderea. În lipsa unui temei legal special care să reglementeze modul de soluționare a unei astfel de cereri, rămâne ca instanțele să se orienteze după principiile prevăzute în materia răspunderii civile delictuale, privitoare la existența faptei ilicite, a prejudiciului, a legăturii de cauzalitate și a vinovăției, cu anumite particularități, după cum urmează să învederăm.

În ceea ce privește fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, apare ca evident că aceasta constă

în încălcarea dreptului persoanei de a beneficia de soluționarea cauzei sale într-un termen rezonabil. În vederea stabilirii existenței unei astfel de încălcări și în absența unei reglementări a materiei, apreciem că magistratul investit cu soluționarea cererii trebuie să utilizeze criteriile pe care însăși Curtea le-a creat în jurisprudența sa în vederea determinării caracterului rezonabil al termenului.

În acest sens urmează a se avea în vedere în primul rând faptul că analiza caracterului rezonabil al termenului se face *in concreto*, în raport de circumstanțele speciale ale fiecărei cauze, folosind însă criteriile reținute de către Curte, respectiv: natura cauzei, rezultând din importanța pe care aceasta o prezintă pentru reclamant; complexitatea cauzei, care este atestată de regulă de numărul celor acuzați și al martorilor, de volumul dosarului, de dificultățile ce țin de administrarea probelor, de investigațiile ce trebuie desfășurate și de o eventuală dimensiune internațională a cauzei; comportamentul reclamantului, care trebuie să facă dovada faptului că a depus toate diligențele necesare în vederea derulării normale a procedurilor, precum și comportamentul autorităților, sub acest aspect urmând a se verifica în principiu dacă în cursul soluționării cauzei au existat momente lungi de inacțiune din partea organelor judiciare.

Utilitatea criteriilor propuse de către Curte își găsește relevanță nu doar în procesul de stabilire a rezonabilității termenului de soluționare a cauzei, ci și în determinarea culpei în producerea prejudiciilor rezultând din durata excesivă a procedurii.

Sub acest aspect însă, o serie de comentarii premergătoare trebuie făcute. Astfel, admitând faptul că procedurile judiciare presupun activitatea a numeroși actori – instanță, avocați, părți, experți, autorități – fiecare cu rolul său și cu implicații asupra modului de desfășurare a procedurii și a duratei acesteia, trebuie să recunoaștem dificultățile ce se pot ivi în determinarea elementului sau elementelor care în mod concret au determinat întâzieri nejustificate în soluționarea unei cauze și, în consecință, dificultățile ce apar la momentul determinării persoanelor cărora aceste întâzieri le sunt direct imputabile. Putem oare considera că vinovăția aparține în parte fiecăruia dintre cei care în mod concret au contribuit la tergiversare sau ar fi întemeiat să atribuim o culpă principală

magistratului care a instrumentat cauza, pornind de la ideea că acesta este cel care conduce și controlează modul de desfășurare a procedurilor care i-au fost supuse atenției?

Dacă am avea în vedere o aplicare fidelă a principiilor răspunderii civile delictuale, ar urma să constatăm că răspunsul la problema anterior enunțată ar trebui să fie oferit în fiecare caz în parte de către reclamantul, care, pretinzând repararea vătămărilor suferite ar fi obligat să stabilească *ab initio* cadrul procesual al acțiunii formulate, indicând persoanele împotriva cărora înțelege să se îndrepte și bineînțeles făcând dovada vinovăției fiecăreia dintre ele.

Având în vedere dificultatea unui asemenea demers, din punctul nostru de vedere soluția este mai mult decât criticabilă, nu doar pentru că ar crea o sarcină disproporționată pentru persoana vătămată, care în încercarea de a obține repararea unei încălcări suferite s-ar vedea confruntată cu o nouă situație inechitabilă, ci mai ales datorită efectului în mod vădit descurajator pe care o astfel de procedură l-ar avea asupra percepției publice.

În aceste condiții credem că în primă fază se impune stabilirea unei răspunderi obiective a statului pentru prejudiciile cauzate justițiabililor ca urmare a defectuoasei organizări și derulării a procedurilor judiciare, întemeiată pe ideea unei garanții pe care statul este obligat să o asigure pentru actele păgubitoare ale agenților săi. Răspunderea obiectivă a statului în cazul tergiversării soluționării cauzelor corespunde necesității de eficiență pe care o astfel de instituție o cere, fiind de asemenea în deplin acord cu regulile stabilite de Curtea Europeană cu privire la răspunderea statului pentru prejudiciile cauzate particularilor. Mergând pe linia de raționament a Curții trebuie să subliniem că obligația de garanție a statului subzistă indiferent de autoritatea sau persoana de la care provine în mod concret vătămarea. În acest sens va fi asimilat „comportamentului ilicit” al statului orice acțiune sau inacțiune a unei autorități de stat, precum și faptele persoanelor care acționează în altă calitate decât cea de organe ale statului, în privința acestora din urmă funcționând obligația pozitivă a statului de a lua toate măsurile necesare pentru a asigura respectarea drepturilor persoanelor.

Similar instituției reparării pagubei materiale sau a daunei morale în cazul condamnărilor pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate

în mod nelegal, considerăm că reparația trebuie să fie suportată de către Statul Român prin Ministerul Finanțelor Publice, bineînțeles, cu recunoașterea dreptului statului de a exercita acțiune în regres împotriva celui sau celor ce în mod concret au provocat situația generatoare de prejudicii.

În legătură cu acoperirea prejudiciilor cauzate ca urmare a duratei excesive a procedurilor judiciare, un ultim aspect ce merită supus atenției este legat de modul lor de determinare.

Față de absența reglementărilor în materie, credem că este oportun a recurge încă o dată la soluțiile propuse de către Curte, având în vedere în acest caz principiile stabilite de către instanța europeană în jurisprudența creată pe tărâmul art. 41 privitor la reparația echitabilă.

Deși Curtea arată că o satisfacție echitabilă trebuie să acopere atât prejudiciul material, constând în pierderi de ordin patrimonial, generate direct sau chiar indirect de încălcarea constatată, dar și pe cel de ordin moral, ce presupune repararea stărilor de neliniște, de disconfort și de incertitudine ce rezultă din acea încălcare, în ceea ce privește despăgubirile acordate pentru nerespectarea garanțiilor procesuale instituite de art. 6 din Convenție, abordarea Curții este nuanțată.

În acest sens, stabilind că vătămările decurgând din depășirea „termenului rezonabil” nu se pretează decât la acordarea unei satisfacții echitabile pentru repararea prejudiciului moral suferit, instanța europeană învederează că natura intrinsecă a încălcării acestui drept nu permite repunerea părților în situația anterioară, prejudiciul material într-o asemenea situație fiind mai greu de dovedit.

Cu toate acestea, considerăm că existența unor eventuale prejudicii materiale determinate de durata nerezonabilă a soluționării cauzelor nu trebuie negată *ab initio*. Deosebirea fundamentală trebuie văzută însă în aceea că, în timp ce acestea din urmă sunt prezumate ori de câte ori se constată existența unei vătămări a dreptului la un proces echitabil, în cazul prejudiciului material reclamantul va trebui să facă dovada existenței lui, a întinderii sale și mai ales a faptului că încălcarea dreptului său a fost izvorul prejudiciului.

Dacă în privința daunelor materiale cuantumul acestora va fi cu rigurozitate determinat ca urmare a probelor administrate în dovedirea lor, prejudiciul moral suferit de către persoana vătămată nu permite întotdeauna un calcul

valoric exact, urmând ca instanțele, după modelul Curții, să facă o apreciere globală, în echitate, beneficiind sub acest aspect de o mai largă putere de apreciere în stabilirea întinderii lor.

7. Concluzii

Ineficiența aplicabilității directe a prevederilor convenționale și a jurisprudenței Curții în materia dreptului la un recurs efectiv în absența unei reglementări exprese a căilor procedurale de garantare a unui remediu efectiv în cazul nerezonabilității duratei de soluționare a

procedurilor, rezultă în mod evident din cele expuse anterior.

Față de acest fapt, apreciem că aspectele legate de acțiunile justițabililor în cazul prelungirii excesive a soluționării cauzelor constituie o problemă fundamentală a sistemului juridic român, necesitatea reglementării cu maximă prioritate a procedurii de asigurare a unui remediu efectiv în cazul lipsei de celeritate în desfășurarea procedurilor judiciare, constituind o exigență obligatorie în vederea asigurării dreptului la un proces echitabil.